

บทที่ 2

ระบบและหลักการดำเนินคดีอาญา

กระบวนการยุติธรรมทางอาญานั้นถูกกำหนดขึ้นในทุกๆ ประเทศ ทั้งนี้วัตถุประสงค์ก็เพื่อสร้างความสงบเรียบร้อยในหมู่ประชาชนในชาติของตน ซึ่งไม่ว่าในรัฐหรือประเทศใดๆ ต่างก็พยายามที่จะหาวิธีการดำเนินการต่างๆ ขึ้นเพื่อให้ปัญหาข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นในระหว่างประชาชนยุติเสร็จสิ้นลงบนรากฐานของความเป็นธรรม เพื่อให้ความสงบสุขเกิดขึ้นแก่ประชาชนในชาติ แต่เนื่องจากโดยที่แต่ละประเทศต่างก็มีวิวัฒนาการของแนวความคิดในเรื่องการรักษาความสงบเรียบร้อยที่แตกต่างกันออกไป แม้จะมีจุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์เดียวกันคือเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยในสังคมก็ตาม ดังนั้น แนวความคิดในเรื่องการฟ้องร้องหรือดำเนินคดีอาญา ตลอดจนระบบการดำเนินคดีอาญาของแต่ละประเทศจึงมีความแตกต่างกันออกไปตามประวัติศาสตร์ความเป็นมาแห่งชาติของตน

2.1 แนวความคิดในการดำเนินคดีอาญา

แนวความคิดในการรักษาความสงบเรียบร้อยอาจแบ่งได้เป็น 2 แนวใหญ่ๆ คือ แนวความคิดที่ประชาชนเป็นผู้รักษาความสงบเรียบร้อยและแนวความคิดที่รัฐเป็นผู้รักษาความสงบเรียบร้อย

2.1.1 แนวความคิดที่ประชาชนเป็นผู้รักษาความสงบเรียบร้อย

เป็นแนวความคิดแบบปัจเจกชนนิยม ซึ่งถือว่าเป็นสิทธิเสรีภาพของประชาชนที่จะฟ้องร้องคดีได้เอง ไม่ว่าจะเป็นผู้เสียหายหรือไม่ก็ตามก็สามารถที่จะเป็นโจทก์ฟ้องคดีอาญาได้ โดยเริ่มแรกแต่เดิมในสมัยโบราณนั้น การกระทำผิดต่อบุคคลหรือเอกชนยังไม่ถือว่าเป็นหน้าที่ของบุคคลอื่นหรือรัฐที่จะเข้าไปยุ่งหรือเกี่ยวข้องด้วย หากแต่เป็นหน้าที่ของบุคคลผู้ถูกระบุชื่อนั้นเอง จะต้องนำความมาเพื่อกล่าวร้องต่อศาล เพื่อให้ศาลพิจารณาลงโทษผู้กระทำความผิด ดังนั้น ลักษณะในเรื่องของการดำเนินคดีอาญาจึงออกไปในทางรูปแบบที่ถือว่า เป็นหน้าที่ของบุคคลที่ได้รับผลร้ายจากการกระทำผิดจะต้องแก้แค้นทดแทนกับผู้กระทำกันเป็นการส่วนตัว แต่จากการที่คู่ความแต่ละฝ่ายต่างก็มีพวกพ้อง จึงทำให้การแก้แค้นกันเป็นส่วนตัวนั้นเกิดขยายวงกว้างออกไปจนเกิดความ

กระทบกระเทือนต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชน จึงทำให้เกิดแนวความคิดการดำเนินคดีอาญาโดยประชาชนขึ้น ซึ่งกำหนดรูปแบบของการดำเนินคดีอาญาให้สิทธิแก่ประชาชนทุกคนที่จะฟ้องร้องคดีได้เองไม่ว่าจะเป็นผู้เสียหายหรือไม่ก็ตาม¹ ก็สามารถเป็นโจทก์ฟ้องคดีอาญาได้ โดยประเทศอังกฤษเป็นรากฐานของแนวความคิดนี้ เนื่องจากมีการยอมให้เอกชนฟ้องคดีอาญาได้แม้ไม่ได้เป็นผู้เสียหายที่แท้จริงก็ตาม

2.1.2 แนวความคิดที่รัฐเป็นผู้รักษาความสงบเรียบร้อย

เป็นแนวความคิดที่เกิดขึ้นในประเทศภาคพื้นยุโรป เช่น ฝรั่งเศส เยอรมนี โดยถือว่ารัฐมีหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อย แม้ประเทศในภาคพื้นยุโรปจะได้เปลี่ยนรูปแบบการปกครองจากระบบกษัตริย์ที่มีอำนาจลึทธิขาดมาเป็นระบอบกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ หรือเปลี่ยนรูปรัฐจากราชอาณาจักรมาเป็นสาธารณรัฐ ก็เป็นเพียงการเปลี่ยนผู้ถืออำนาจเท่านั้น แต่ในส่วนตัวเนื้อหาแล้วยังคงเดิม กล่าวคือ ประชาชนยังยอมรับอำนาจรัฐในการรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง เพราะการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐในสมัยโบราณนั้นสืบเนื่องมาจากอิทธิพลการชำระคดีความของอาณาจักรโรมัน และศาลทางศาสนาโรมันคาทอลิก โดยในคริสต์ศตวรรษที่ 12 – 13 ศาลศาสนาได้นำเอาระบบไต่สวนไปใช้ ระบบไต่สวนได้มีอิทธิพลเหนือประเทศต่างๆ ในภาคพื้นยุโรป การพัฒนาทางอัยการของฝรั่งเศสซึ่งเป็นหลักที่สำคัญที่สุดนั้นเห็นได้ชัดเจน คือ ในสมัยศตวรรษที่ 13 มีความคิดเห็นกันว่าเป็นหน้าที่ของผู้ปกครองประเทศที่จะดำเนินคดีอาญา ความคิดเช่นนี้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงสำคัญอีกอันหนึ่งคือ ตั้งเจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่เฉพาะในการดำเนินคดีอาญาในรูปอัยการผู้แทนพระมหากษัตริย์ ซึ่งทำให้ระบบไต่สวนสมบูรณ์ขึ้น ฉะนั้นอัยการผู้แทนพระมหากษัตริย์จึงมีความสำคัญยิ่งในการดำเนินคดีอาญา การรวบรวมพยานหลักฐาน และควบคุมการพิจารณาให้ดำเนินไปตามกฎหมาย โดยมีผลต่อการดำเนินคดีอาญาที่องค์กรของรัฐทุกฝ่ายในกระบวนการยุติธรรมต่างก็ร่วมมือประสานงานกันและค้นหาความจริงโดยไม่จำกัดรูปแบบ ทำให้การดำเนินคดีอาญาด้วยการค้นหาความจริงในประเทศภาคพื้นยุโรปปัจจุบันมีหลักเกณฑ์แต่เพียงว่า จะต้องให้สิทธิแก่ผู้ถูกกล่าวหาในคดีอย่างเต็มที่ กล่าวคือ ต้องมีฐานะเป็น

¹ คณิต ญ นคร, “วิธีพิจารณาความอาญาไทย หลักปฏิบัติกับทางกฎหมายที่ไม่ตรงกัน”, ใน รวมบทความด้านวิชาการของศาสตราจารย์ ดร.คณิต ญ นคร อัยการสูงสุด, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์อักษร, 2540) : น.311.

“ประธานในคดี” จึงทำให้วิธีการค้นหาความจริงในศาลด้วยวิธีถามคำถาม และระบบลูกขุนเป็นอันใช้ไม่ได้

จากแนวความคิดในการดำเนินคดีอาญา ได้แก่ แนวความคิดที่ประชาชนเป็นผู้รักษาความสงบเรียบร้อยและแนวความคิดที่รัฐเป็นผู้รักษาความสงบเรียบร้อย ได้มีการแยกหลักการดำเนินคดีอาญาออกเป็น 3 หลักการ คือ

(1) หลักการดำเนินคดีอาญาโดยเอกชน (Private Prosecution)

หลักการดำเนินคดีอาญาโดยเอกชนนี้ เป็นหลักการดำเนินคดีอาญาดั้งเดิมของทุกสังคมที่รวมตัวกันเป็นรัฐ ซึ่งการที่ขาดตัดสินคดีความในสังคมดังกล่าวนี้ เป็นภารกิจของผู้เป็นหัวหน้าหรือผู้แทนของหัวหน้า การดำเนินคดีอาญาดั้งเดิมจึงเป็นเรื่องของเอกชนผู้เสียหายที่จะฟ้องร้องผู้กระทำความผิดแก่ตนต่อองค์กรที่มีหน้าที่ตัดสินชี้ขาด ซึ่งก็ได้แก่ศาล การดำเนินคดีอาญาโดยเอกชนนี้ จึงเป็นการดำเนินคดีที่ปะปนกันไปทั้งคดีแพ่งและคดีอาญา กล่าวคือนอกจากผู้เสียหายจะฟ้องขอให้ศาลลงโทษในทางอาญาผู้กระทำผิดต่อตนแล้ว ก็จะมีการเรียกร้องค่าเสียหายควบคู่กันไปด้วย ดังนี้ การดำเนินคดีอาญาโดยเอกชนผู้เสียหาย จึงมีลักษณะการดำเนินคดีที่เป็นการต่อสู้กันระหว่างเอกชนผู้หนึ่งกับเอกชนอีกผู้หนึ่ง โดยมีองค์กรที่คอยทำหน้าที่เป็นกลางเป็นผู้ตัดสินชี้ขาดว่าผู้ใดจะเป็นผู้ชนะคดี การดำเนินคดีในลักษณะนี้จะเห็นได้ว่าจะเป็นการดำเนินคดีแพ่งหรือคดีอาญาก็ตาม ก็จะไม่มีความแตกต่างกันแต่อย่างใด

(2) หลักการดำเนินคดีอาญาโดยประชาชน (Popular Prosecution)

หลักการดำเนินคดีอาญาโดยประชาชนนี้ เป็นหลักการดำเนินคดีอาญาโดยดั้งเดิมของประเทศอังกฤษ ซึ่งถือว่าประชาชนทุกคนมีหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม เมื่อมีการกระทำความผิดทางอาญาเกิดขึ้น จึงถือว่าประชาชนทุกคนเป็นผู้เสียหาย และมีอำนาจฟ้องคดีอาญาต่อศาลได้โดยไม่ต้องคำนึงถึงว่าบุคคลผู้ฟ้องคดีนั้นจะเป็นผู้เสียหายที่แท้จริงหรือไม่ ประชาชนทุกคนมีสิทธิหรืออำนาจฟ้องคดีอาญาได้โดยไม่ต้องเป็นผู้เสียหายหรือถูกประทุษร้ายโดยตรง ทั้งนี้ เนื่องจากในระยะแรกแห่งประวัติศาสตร์ถือว่าเอกชนไม่เพียงมีสิทธิและหน้าที่ที่จะพิทักษ์รักษาความสงบเรียบร้อยของแผ่นดินด้วยตนเอง แต่ยังต้องนำตัวผู้กระทำความผิดมาสู่ศาลยุติธรรมอีกด้วย ซึ่งสาเหตุเป็นเพราะประวัติศาสตร์ความเป็นมาแห่งการบังคับใช้กฎหมายอาญาที่เริ่มมาจากเรื่องการแก้แค้นเป็นส่วนบุคคลมาจนถึงขั้นที่ถือว่า “ทุกคนจะต้องรวมตัวเข้าเป็นกลุ่มๆ ละสิบคน ซึ่งทุกคนในกลุ่มจะต้องรับผิดชอบต่อความประพฤติอันดีของ

บุคคลอื่นในกลุ่มด้วย”² หลักการดังกล่าวจึงถือว่าประชาชนทุกคนเป็นผู้เสียหายหากมีความผิดอาญาเกิดขึ้นได้ทั้งสิ้น

(3) หลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ (Public Prosecution)

หลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ เป็นหลักการดำเนินคดีอาญาที่เกิดขึ้นใหม่ ตามหลักการดำเนินคดีอาญานี้ ถือว่ารัฐเป็นผู้เสียหาย และเจ้าพนักงานของรัฐผู้มีอำนาจหน้าที่ดำเนินคดีอาญา คือพนักงานอัยการ อย่างไรก็ตาม อาจกล่าวได้ว่ารัฐไม่ได้ผูกขาดการดำเนินคดีอาญาไว้แต่เพียงผู้เดียว แม้ในประเทศที่ถือหลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐโดยเคร่งครัด ก็มีการผ่อนคลายเป็นให้เอกชนผู้เสียหายฟ้องคดีอาญาได้บ้างเช่นกัน แต่จำกัดประเภทและฐานความผิดไว้³

ตามหลักการนี้ถือว่าเมื่อมีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้นย่อมถือว่ารัฐเป็นผู้เสียหาย เพราะรัฐมีหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยภายในของรัฐ ซึ่งแนวความคิดดังกล่าวเริ่มต้นจากประเทศภาคพื้นยุโรป เช่น ฝรั่งเศส เยอรมนี โดยถือว่ารัฐมีหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง หลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐนั้น ถือว่าการดำเนินคดีอาญาเป็นกระบวนการดำเนินคดีของรัฐ รัฐมีสิทธิและหน้าที่ในการดำเนินคดีอาญา โดยหน้าที่ในขั้นนี้ก็คือ หน้าที่อำนวยความสะดวกยุติธรรมนั่นเอง รัฐจึงไม่มีทางที่จะเป็นปรปักษ์กับประชาชนของรัฐเองได้เลย องค์การต่างๆ ในรัฐซึ่งมีบทบาทหน้าที่ในการดำเนินคดีอาญา อันได้แก่ ศาล อัยการ ตำรวจ ต่างก็มีหน้าที่อำนวยความสะดวกยุติธรรมให้แก่ประชาชนและจะต้องร่วมกันค้นหาความจริง จึงอาจกล่าวได้ว่านิติสัมพันธ์ในการพิจารณาความอาญาของหลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐนี้ จะเป็นนิติสัมพันธ์สองฝ่าย คือ รัฐ (ซึ่งประกอบไปด้วยศาล อัยการ ตำรวจ) ฝ่ายหนึ่ง กับฝ่ายถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดอีกฝ่ายหนึ่ง (ต่างจากหลักการดำเนินคดีอาญาโดยประชาชนของประเทศอังกฤษ ซึ่งเป็นนิติสัมพันธ์สามฝ่าย คือคู่ความฝ่ายหนึ่งพิพาทกับคู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง ต่อหน้าศาลซึ่งเป็นคู่ความฝ่ายที่สาม)

ส่วนรูปแบบในการดำเนินคดีอาญานั้น ก็จะเป็นในลักษณะที่รัฐจัดให้มีองค์กรของรัฐเพื่อทำหน้าที่ตรวจสอบข้อเท็จจริงของเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับบุคคลหนึ่ง และทำคำชี้ขาดในที่สุด เพราะฉะนั้นจึงเห็นได้ชัดเจนว่า การดำเนินคดีอาญาในลักษณะนี้ไม่ใช่เรื่องของการพิพาทกันในศาล หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าไม่ใช่เป็นเรื่องพิพาทระหว่างคู่ความ รัฐในฐานะที่เป็นผู้รักษากฎหมาย

² อัญชัญศิริ บรรณานุกรม และศิลปอรัญ ชูเวช, “ภาระหน้าที่ของ DIRECTOR OF PUBLIC PROSECUTOR”, วารสารอัยการ, ปีที่ 3, น. 36, (กุมภาพันธ์ 2523).

³ คณิต ญ นคร, “ปัญหาในการใช้ดุลพินิจของพนักงานอัยการ”, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 1, น. 37.

และอำนวยความสะดวกธรรมดาไม่อาจถูกมองว่าเป็นคู่ความกับประชาชนในรัฐได้เลย ทั้งนี้เพราะผู้ที่อยู่ตรงข้ามกับเอกชนนั้นไม่ใช่องค์กรของรัฐ แต่เป็นตัวรัฐเอง⁴

2.2 ระบบการดำเนินคดีอาญา

การดำเนินคดีอาญามี 2 ระบบ คือ การดำเนินคดีอาญาระบบไต่สวนซึ่งเป็นการดำเนินคดีอาญาระบบเก่า และการดำเนินคดีอาญาระบบกล่าวหาซึ่งเป็นระบบการดำเนินคดีอาญาสมัยใหม่

2.2.1 ระบบไต่สวน (Inquisitorial System)

การดำเนินคดีอาญาเดิมที่เดิยวนานาประเทศใช้ระบบไต่สวน ในการดำเนินคดีอาญาตามระบบนี้ไม่มีการแยก “หน้าที่สอบสวนฟ้องร้อง” และ “หน้าที่พิจารณาพิพากษาคดี” ออกจากกันให้องค์กรในการดำเนินคดีอาญาที่ต่างหากจากกันเป็นผู้ทำหน้าที่ทั้งสองนั้น หากแต่ผู้ไต่สวน (ผู้พิพากษาหรือศาล) เป็นผู้ดำเนินการเองทั้งสิ้นตั้งแต่เริ่มคดี คือเมื่อทราบว่ามีการกระทำความผิดอาญาจนกระทั่งถึงตัดสินคดีอาญานั้นในที่สุด การดำเนินคดีอาญาตามระบบนี้จึงไม่มีโจทก์และจำเลย หากแต่มีผู้ไต่สวน (ซึ่งเป็นทั้งโจทก์และผู้ตัดสินในคนคนเดียว) และผู้ถูกไต่สวน ในการดำเนินคดีอาญาตามระบบนี้ผู้ถูกไต่สวนแทบจะไม่มีสิทธิอะไรเลย มีสภาพไม่ต่างอะไรกับวัตถุอันหนึ่ง หรือเป็นเพียงวัตถุในการชักพอกแห่งคดีเท่านั้น สภาพของผู้ถูกไต่สวนจึงเป็น “กรรมในคดี”

ลักษณะของการดำเนินคดีอาญาระบบไต่สวนที่สภาพของผู้ถูกไต่สวนเป็นกรรมในคดีนี้เองเป็นต้นเหตุให้เกิดวิธีการค้นหาความจริงโดยการทรมานร่างกายของผู้ถูกไต่สวนให้กล่าวความสัตย์ในยุโรปวิธีการนี้ได้เริ่มขึ้นในวงการศาสนา ก่อนแล้วต่อมาได้ถูกนำมาใช้ในการดำเนินคดีอาญาของรัฐด้วย และวิธีการนี้ได้ทวีความรุนแรงจนถึงขีดสุดเมื่อมีการล่าแม่มดเกิดขึ้น และนับเป็นจุดจบของการดำเนินคดีอาญาระบบนี้

2.2.2 ระบบกล่าวหา (Accusatorial System)

การดำเนินคดีอาญาระบบไต่สวนมีข้อบกพร่องสองประการ ประการแรกการที่อำนาจสอบสวนฟ้องร้องและอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีรวมอยู่ที่องค์กรเดียวกันนั้นทำให้หาความเป็น

⁴ คณิต ฤ น นคร, *อ่างแล้ว เียงอรรถที่ 1*, น. 315.

กลางจากผู้ไต่สวนยาก เพราะผู้ไต่สวนมีอำนาจมากเกินไปมักมีอคติความลำเอียง และมักรู้สึกตนว่าเป็นองค์กรที่มีหน้าที่ปราบปราม ประการที่สองการที่ผู้ถูกไต่สวนมีสภาพเป็นเพียงวัตถุแห่งการชกฟอกนั้นทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมแก่ผู้ถูกไต่สวน เพราะเขาไม่มีโอกาสเพียงพอที่จะแก้ข้อหาหรือต่อสู้คดีได้ ยิ่งกว่านั้นข้อบกพร่องของระบบไต่สวนนั่นเองได้เป็นเหตุชักนำให้เกิดวิธีการค้นหาความจริงโดยการทรมานร่างกายของผู้ถูกไต่สวนขึ้นดังกล่าวมาแล้ว

การดำเนินคดีอาญาระบบกล่าวหา ก็คือ การดำเนินคดีอาญาที่เป็นการแก้ไขข้อบกพร่องของการดำเนินคดีอาญาระบบไต่สวนนั่นเอง กล่าวคือ แยกหน้าที่สอบสวนฟ้องร้องและหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีออกจากกัน ให้องค์กรในการดำเนินคดีอาญาที่ต่างหากจากกันเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการ ทั้งนี้โดยให้ศาลซึ่งเป็นองค์กรในการดำเนินคดีอาญาดั้งเดิมนั้นคงรับผิดชอบเฉพาะการพิจารณาพิพากษาคดี ส่วนการสอบสวนฟ้องร้องก็ให้องค์กรในการดำเนินคดีอาญาที่จัดตั้งขึ้นใหม่เป็นผู้รับผิดชอบ พร้อมกันนั้นก็ให้สิทธิต่างๆ แก่ผู้ถูกกล่าวหา (ผู้ต้องหาและจำเลย) เพื่อให้โอกาสแก้ข้อหาและต่อสู้คดีได้ด้วย องค์กรในการดำเนินคดีอาญาที่จัดตั้งขึ้นใหม่ให้มีหน้าที่รับผิดชอบการสอบสวนฟ้องร้องนั้นก็คือองค์กรที่เรียกว่า “อัยการ” และเจ้าพนักงานของรัฐผู้ทำหน้าที่นี้ก็คือเจ้าพนักงานที่เรียกว่า “พนักงานอัยการ” และสุดท้ายด้วยการให้สิทธิต่างๆ แก่ผู้ถูกกล่าวหาดังกล่าวมาแล้ว เป็นเหตุให้ผู้ถูกกล่าวหาพ้นจากสภาพการเป็นวัตถุแห่งการชกฟอกและกลายเป็น “ประธานในคดี” ไป

ระบบการดำเนินคดีอาญา ที่แยกหน้าที่สอบสวนฟ้องร้องและหน้าที่พิจารณาพิพากษาออกจากกัน ให้องค์กรในการดำเนินคดีอาญาที่ต่างหากจากกันเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการ และยกฐานะของผู้ถูกกล่าวหาขึ้นเป็นประธานในคดีดังกล่าวมาแล้วนั้น เรียกว่า “การดำเนินคดีอาญาระบบกล่าวหา”⁵

2.2.3 เปรียบเทียบข้อแตกต่างระหว่าง “ระบบไต่สวน” กับ “ระบบกล่าวหา”

(1) กฎเกณฑ์ในการดำเนินคดี

“ระบบไต่สวน” มักจะไม่มีกฎเกณฑ์การสืบพยานที่เคร่งครัดนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะไม่มีบทตัดพยาน (Exclusionary Rule) ที่เด็ดขาด แต่จะเปิดโอกาสให้มีการเสนอพยานหลักฐานทุกชนิดมาสู่ศาลได้ และศาลก็จะมีอำนาจใช้ดุลพินิจได้อย่างกว้างขวาง

⁵ คณิต ถน นคร, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 2, น. 12-13.

“ระบบกล่าวหา” วางกฎเกณฑ์เกี่ยวกับพยานหลักฐานอย่างเคร่งครัด ทำให้ศาลมีโอกาสใช้ดุลพินิจได้น้อย ความสำคัญหรือข้อเท็จจริงในคดีจะขึ้นอยู่กับความสามารถของทนายความเป็นส่วนใหญ่

(2) สถานภาพของผู้ถูกกล่าวหา

“ระบบไต่สวน” มุ่งแสวงหาข้อเท็จจริงจากตัวบุคคลผู้ต้องสงสัยเป็นสำคัญ โดยหลักผู้ต้องสงสัยมักจะไม่สารภาพการกระทำผิดของตนโดยความยินยอมพร้อมใจเพราะเท่ากับเป็นการทำร้ายตนเอง ดังนั้น จึงถือว่าการกระทำทรมาน บังคับขู่เข็ญ จึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ จึงมีการใช้จิตวิทยาและกลอุบายในการสอบสวนไต่สวน เพื่อให้รับสารภาพ

“ระบบกล่าวหา” ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีลักษณะที่ไม่ใช่วัตถุแห่งการชักฟอกในคดีเหมือนระบบไต่สวน กล่าวคือ มีสิทธิหลายประการมิใช่มีแต่เพียงหน้าที่อย่างเดียว ผู้ต้องหาหรือจำเลยได้รับความคุ้มครอง

(3) ผู้มีบทบาทสำคัญในการค้นหาความจริง

“ระบบไต่สวน” ผู้มีบทบาทในการดำเนินการ คือ ผู้ไต่สวนหรือศาล ดังนั้นระบบนี้จะได้ผลหรือค้นหาความจริงได้ถูกต้องก็ต่อเมื่อผู้พิพากษาหรือผู้ไต่สวนนั้น กระทำการไต่สวนด้วยความระมัดระวังไม่ลำเอียง ต้องดำรงตนทั้งในฐานะที่เป็นผลดีและผลร้ายแก่ผู้ต้องสงสัย ซึ่งลักษณะเช่นนี้ได้รับการวิจารณ์ว่าเป็นทฤษฎีบริสุทธิ์หรือเป็นอุดมคติอาจจะเป็นไปได้ยาก เพราะผู้ไต่สวนมักไม่สามารถหลีกเลี่ยงอคติจากการแสวงหาความจริง

“ระบบกล่าวหา” บุคคลผู้เกี่ยวข้องในคดี เช่น ทนายความ พยาน ตลอดจนคู่ความต่างก็มีส่วนร่วมในการค้นหาความจริงได้อย่างกว้างขวาง⁶

2.3 หลักการดำเนินคดีอาญา

“หลักการดำเนินคดีอาญา” เป็นปัญหาของการสอบสวนฟ้องร้องคดีอาญาของเจ้าพนักงานกล่าวคือ เป็นปัญหาว่า เมื่อมีข้อสงสัยอันควรว่ามีการกระทำผิดอาญาเกิดขึ้น เจ้าพนักงานมีหน้าที่ต้องสอบสวนฟ้องร้องดำเนินคดีหรือไม่ โดยนัยดังกล่าวนี้ หลักดำเนินคดีอาญาจึงมีอยู่ 2 หลัก คือ หลักดำเนินคดีอาญาตามกฎหมาย และหลักดำเนินคดีอาญาตามดุลพินิจ

⁶ แจน สเตแปน, “บทเรียนจากกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของทวีปยุโรป”, วารสารนิติศาสตร์, ฉบับชดเชย, น. 147-148, (2526-2529).

2.3.1 หลักดำเนินคดีอาญาตามกฎหมาย

ในการดำเนินคดีอาญาตามกฎหมาย หลักดำเนินคดีอาญาตามกฎหมาย เจ้าพนักงานมีหน้าที่ต้องสอบสวนดำเนินคดีขึ้นเองโดยลำพังเมื่อทราบว่าได้มีการกระทำความผิดเกิดขึ้นโดยมีพิกัดต้องคำนึงถึงว่าจะได้มีการร้องทุกข์หรือกล่าวโทษแล้วหรือไม่ และเมื่อได้สอบสวนเสร็จสิ้นแล้วเห็นว่าผู้ต้องหาได้กระทำความผิดจริง เจ้าพนักงานก็มีหน้าที่ต้องฟ้องผู้ต้องหาต่อไป

โดยที่หลักดำเนินคดีอาญาตามกฎหมาย เป็นหลักที่กำหนดหน้าที่ของเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจหน้าที่สอบสวนฟ้องร้องคดีดังกล่าวแล้ว จึงเป็นหลักประกันความเสมอภาคต่อหน้ากฎหมาย เพราะตามหลักนี้เจ้าพนักงานจะต้องดำเนินคดีทุกเรื่องโดยไม่คำนึงถึงตัวบุคคล และนอกจากนั้นยังเป็นการคุ้มครองเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจหน้าที่สอบสวนฟ้องร้องคดีดังกล่าวอีกด้วย กล่าวคือ ป้องกันมิให้มีการใช้อิทธิพลที่มีชอบด้วยความยุติธรรมต่อเจ้าพนักงานนั้น เพราะเมื่อเจ้าพนักงานมีหน้าที่ดำเนินคดีแล้ว การไม่ดำเนินคดีใดคดีหนึ่งจึงเท่ากับเจ้าพนักงานทำการช่วยเหลือผู้กระทำความผิดและต้องรับโทษตามกฎหมาย

2.3.2 หลักดำเนินคดีอาญาตามดุลพินิจ

หลักดำเนินคดีอาญาตามดุลพินิจ คือ หลักที่ตรงข้ามกับหลักดำเนินคดีอาญาตามกฎหมาย กล่าวคือ เมื่อมีการกระทำความผิดเกิดขึ้นเจ้าพนักงานอาจไม่ดำเนินการสอบสวนได้หรืออาจยุติการสอบสวนได้เสมอ และเมื่อได้สอบสวนแล้วเห็นว่าผู้ต้องหากระทำความผิดจริงและมีพยานหลักฐานพอฟ้อง เจ้าพนักงานก็อาจไม่ฟ้องผู้ต้องหาได้ด้วย ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับเหตุผลของแต่ละคดีไป

สำหรับข้อดีของหลักการนี้ก็คือ เจ้าพนักงานสามารถใช้ดุลพินิจได้อย่างยืดหยุ่น ปรับเข้ากับ ความเปลี่ยนแปลงของสังคมได้เป็นอย่างดี และสามารถลดความแข็งแกร่งของกฎหมายไปได้ในตัว ส่วนข้อเสียก็ตรงที่การบังคับใช้กฎหมายอาจย่อหย่อน ซึ่งอาจส่งผลให้เกิดความไม่เสมอภาคกันได้

ตามหลักการดำเนินคดีอาญาตามดุลพินิจนั้น พนักงานอัยการมีดุลพินิจที่จะพิจารณา "สั่งไม่ฟ้อง" ผู้ต้องหาได้แม้ว่าคดีจะมีพยานหลักฐานเพียงพอที่จะเอาผิดก็ตาม ซึ่งต่างจากหลักการดำเนินคดีอาญาตามกฎหมายที่บังคับให้พนักงานอัยการต้องฟ้องคดีอาญาทุกเรื่อง หากปรากฏว่าผู้ต้องหาได้กระทำความผิดจริง นอกจากนี้ ตามหลักการดำเนินคดีอาญาตามดุลพินิจเมื่อพนักงานอัยการยื่นฟ้องต่อศาลแล้วก็อาจใช้ดุลพินิจยื่นคำร้องขอ "ถอนฟ้อง" ต่อศาลได้

2.4 ระบบและหลักการดำเนินคดีอาญาในประเทศไทย

การศึกษาระบบและหลักการดำเนินคดีอาญาในประเทศไทยนี้ จะใช้เป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจถึงแนวความคิดและหลักการดำเนินคดีอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้อย่างถูกต้อง ซึ่งจะแบ่งเป็นช่วงเวลาก่อนประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และหลังประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ดังต่อไปนี้

2.4.1 ก่อนประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

ก่อนประกาศใช้พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. 115 อาจกล่าวได้ว่าการดำเนินคดีอาญาในประเทศไทยก็ใช้ระบบไต่สวน กล่าวคือ ไม่มีการแยกหน้าที่สอบสวนฟ้องร้อง และหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีออกจากกัน ให้องค์กรในการดำเนินคดีอาญาที่ต่างหากจากกันเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการ ฐานะของผู้ถูกกล่าวหาที่เป็นกรรมในคดี และในที่สุดได้มีวิธีพิจารณาจารีตนครบาลเกิดขึ้น และระบบการดำเนินคดีอาญานี้เองได้นำไปสู่วิธีการค้นหาความจริงโดยการทรมานร่างกาย

ต่อมาสมัยรัชกาลที่ 5 ประเทศอังกฤษและฝรั่งเศสต่างเข้ามามีบทบาทด้านการเมืองการค้าและวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการศาลและกฎหมาย เนื่องจากกฎหมายที่เราใช้บังคับขณะนั้น คือ กฎหมายตราสามดวง มีลักษณะล้าสมัยและยุ่งยาก ซึ่งบางบทก็กลายเป็นกฎหมายที่รุนแรงเกินควรหรือไม่เป็นธรรม⁷ ต่างกับระบบกฎหมายของประเทศตะวันตกที่มีการพัฒนากฎหมายเป็นอย่างดีแล้ว ประเทศต่างๆ เหล่านี้จึงมีความรังเกียจวิธีพิจารณาความและกฎหมายอื่นๆ ทำให้ไม่ยอมรับกฎหมายไทยและพยายามบังคับให้ไทยต้องยอมรับ “สิทธิสภาพนอกอาณาเขต” กล่าวคือ เมื่อมีการกระทำความผิดเกิดขึ้นชาวต่างประเทศและคนในบังคับชาวต่างประเทศจะขึ้นศาลกงสุลของตน และประเทศฝรั่งเศสก็เป็นประเทศหนึ่งที่ก่อปัญหาให้กับรัฐบาลไทยมากที่สุด ในขณะที่นั้น⁸ เป็นเหตุให้ประเทศไทยต้องปฏิรูปกฎหมายและร่างกฎหมายใหม่เพื่อความเข้าใจง่ายและสะดวกสอดคล้องกับกฎหมายตราสามดวงที่บังคับใช้อยู่ขณะนั้น

⁷ ธานินทร์ ภัยวิเชียร, การปฏิรูประบบกฎหมายและการศาล, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2511), น. 7.

⁸ ร. แลงการ์ด, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย เล่ม 1, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2526), น. 4.

อย่างไรก็ตาม ในการที่จะเปลี่ยนแปลงระบบกฎหมายนี้ ได้เกิดปัญหาว่าจะเลือกใช้ระบบกฎหมายของประเทศใดเป็นหลักในการชำระกฎหมายของไทย ระหว่างระบบกฎหมายอังกฤษ (The Common Law System) และระบบกฎหมายของประเทศที่ใช้ประมวลกฎหมาย (The Civil Law System) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ในขณะนั้นมีข้อพิจารณาว่าประเทศไทยสมควรจะนำระบบการดำเนินคดีอาญาใดมาใช้ระหว่าง⁹

ก. การรับผิดชอบในการดำเนินคดีอาญา ควรอยู่ในความรับผิดชอบของผู้ใดระหว่าง “รัฐ” กับ “เอกชน”

ข. การพิจารณาคดีในศาลควรจะใช้วิธีการกล่าวหาต่อผู้คดีกันระหว่างคู่ความ หรือควรใช้วิธีการไต่สวนหาความจริงโดยศาล

ในชั้นแรกคณะกรรมการ ได้ตั้งใจที่จะนำเอาระบบกฎหมายของอังกฤษมาเป็นหลัก เนื่องจากกฎหมายไทยได้เดินตามกฎหมายของอังกฤษอยู่แล้วหลายลักษณะทั้งในเนื้อหาสาระและหลักกฎหมาย ซึ่งกฎหมายที่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าระบบการดำเนินคดีอาญาของไทยได้นำระบบกล่าวหาของอังกฤษมาประยุกต์ใช้ก็คือ พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. 115 ซึ่งให้สิทธิแก่เอกชนในการฟ้องคดีอาญาได้อย่างกว้างขวาง ในขณะเดียวกันก็ให้มี “เจ้าพนักงานกรมอัยการ” ทำหน้าที่ฟ้องคดีอาญาสำคัญๆ ในนามของรัฐ เช่นเดียวกับอำนาจหน้าที่ของ Director of Public Prosecution (D.P.P.) นอกจากนี้ นักกฎหมายของไทยในขณะนั้นส่วนมากก็ได้รับการศึกษาอบรมมาจากประเทศอังกฤษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ซึ่งสำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดในประเทศอังกฤษ¹⁰

แต่หลังจากที่ได้พิจารณาถี่ถ้วนแล้ว คณะกรรมการจึงได้ลงความเห็น ว่า ระบบกฎหมายอังกฤษนั้น แม้จะมีคุณลักษณะอันล้ำเลิศเพียงใดก็ตาม ก็เป็นระบบกฎหมายที่เหมาะสมกับสภาพและความเป็นอยู่ในประเทศอังกฤษอันเป็นแหล่งกำเนิดและวิวัฒนาการมาโดยเฉพาะเท่านั้น เพราะกฎหมายอังกฤษเป็นกฎหมายที่ใช้ขนบธรรมเนียมและคำพิพากษาของศาลเป็นหลัก ด้วยบทกฎหมายก็ได้รวบรวมไว้เป็นหมวดหมู่แยกแ่การศึกษา และประการสำคัญ ในขณะนั้น คณะกรรมการตรวจชำระและร่างประมวลกฎหมายมีความเห็นว่า ขณะนั้นประเทศไทยกำลังได้รับความกดดันทางการเมืองระหว่างประเทศในเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขตอยู่ ถ้าเลือกกระบวน

⁹ กุลพล พลวัน, “ความสัมพันธ์ระหว่างพนักงานอัยการกับผู้เสียหายในคดีอาญา”, วารสารกฎหมายจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ปีที่ 13, น. 121, (พฤศจิกายน 2532).

¹⁰ แสง บุญเฉลิมวิภาส, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2547), น. 245-246.

กฎหมายอังกฤษ ก็จะทำให้ประเทศฝรั่งเศสซึ่งเป็นมหาอำนาจในขณะนั้นไม่พอใจได้¹¹ ดังนั้น คณะกรรมการร่างกฎหมายจึงตัดสินใจเลือกระบบประมวลกฎหมายของประเทศภาคพื้นยุโรป ที่มีการจัดแบ่งหมวดหมู่ของกฎหมายอย่างเป็นระเบียบและเข้าใจง่ายมาเป็นรากฐานในการเปลี่ยนแปลงระบบกฎหมายของไทย¹²

จากแนวความคิดของคนอังกฤษที่มีลักษณะเป็นพวกอนุรักษนิยมจึงรังเกียจระบบใหม่ที่ประเทศในภาคพื้นยุโรปเสนอมานำมาให้ัยการมีอำนาจสอบสวนฟ้องร้อง ซึ่งเมื่อครั้งมีระบบอัยการที่ตั้งขึ้นในระยะเริ่มแรกก่อน ร.ศ. 115 อัยการในฐานะเป็นเจ้าของพนักงานของรัฐทำหน้าที่ในการสอบสวนฟ้องร้องจนกระทั่งบังคับคดี¹³ เช่นเดียวกับประเทศในภาคพื้นยุโรป เช่น ฝรั่งเศส เยอรมนี เป็นต้น ต่อมาเมื่อรัชกาลที่ 5 ทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่งอันมีกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมเป็นประธาน ซึ่งในขณะนั้นก็ทรงสำเร็จการศึกษากฎหมายมาจากประเทศอังกฤษให้เป็นผู้พิจารณาร่างกฎหมายวิธีพิจารณาขึ้นใช้บังคับไปพลางก่อนจนกว่าจะมีประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่สมบูรณ์ขึ้นใช้แทน เนื่องจากการร่างประมวลกฎหมายดังกล่าวนี้ใช้เวลานานมาก ไม่ทันต่อความเจริญของประเทศซึ่งในขณะนั้นต้องการให้มีวิธีพิจารณาคดีแบบตะวันตกโดยเร็ว กฎหมายที่ตราขึ้นใช้บังคับชั่วคราวก็คือพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. 115 ซึ่งร่างขึ้นโดยอาศัยหลักกฎหมายอังกฤษเป็นพื้นฐาน โดยอัยการมีบทบาทในการฟ้องคดีอาญาด้วยการดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิดที่ไม่มีผู้เป็นโจทก์ฟ้องหรือผู้เสียหายไม่ตั้งใจดำเนินคดีต่อไป กฎหมายฉบับนี้ได้บัญญัติขึ้นมาเป็นการชั่วคราวไม่กี่มาตรา แต่ปรากฏว่าใช้บังคับอยู่นานรวม 40 ปี และมีอิทธิพลตกทอดมาจนกระทั่งปัจจุบัน แม้ว่าประเทศไทยเราจะได้ใช้ระบบประมวลกฎหมายเช่นเดียวกับประเทศในภาคพื้นยุโรปก็ตาม

ร.ศ. 115 (พ.ศ. 2439) นับเป็นจุดเปลี่ยนแปลงระบบการดำเนินคดีอาญาที่เห็นได้ชัด เพราะนอกจากจะได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. 115 แล้ว ยังได้มีพระราชบัญญัติยกเลิกวิธีพิจารณาจารีตนครบาลอีกด้วย ซึ่งจากผลของการนี้อาจ

¹¹ ธานินทร์ กรัยวิเชียร, "อิทธิพลของกฎหมายอังกฤษในระบบกฎหมายไทย", วารสารกฎหมายจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ปีที่ 1, น. 7-8, (พฤษภาคม 2517).

¹² ธานินทร์ กรัยวิเชียร, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 5, น. 16.

¹³ โกเมน ภัทรภิรมย์, "งานอัยการในกระบวนการยุติธรรม", อัยการนิเทศ, เล่ม 31, น. 486, (2512).

กล่าวได้โดยชัดแจ้งว่า นับแต่บัดนี้เป็นต้นมาไทยได้เปลี่ยนมาใช้การดำเนินคดีอาญาระบบกล่าวหาเช่นเดียวกับนานาประเทศ

2.4.2 หลังประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

เมื่อประเทศไทยได้ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแล้ว อำนาจสอบสวนได้ถูกแยกออกจากอำนาจฟ้องคดี ฉะนั้นจึงเห็นได้ว่าระบบการดำเนินคดีอาญาของไทยที่มีการแยกหน้าที่สอบสวนฟ้องร้องและหน้าที่พิจารณาพิพากษาออกจากกันโดยให้องค์กรที่แยกต่างหากจากกันเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการ และยกฐานะของผู้ถูกกล่าวหาขึ้นเป็นประธานในคดีนั้นถือเป็น “การดำเนินคดีอาญาระบบกล่าวหา”

เมื่อพนักงานสอบสวนส่งสำนวนการสอบสวนมายังพนักงานอัยการแล้ว พนักงานอัยการจะไม่ฟ้องคดีอาญาใดๆ ที่เห็นว่าผู้ต้องหาได้กระทำความผิดอาญาตามที่กล่าวหาและคดีมีพยานหลักฐานเพียงพอได้หรือไม่ ในทางปฏิบัติได้มีการชี้ขาดความเห็นแย้งโดยอธิบดีกรมอัยการหรืออัยการสูงสุดมาแล้วหลายเรื่องว่ากระทำได้อีกทั้งในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา นอกจากนี้จะไม่มีบทบัญญัติให้พนักงานอัยการต้องฟ้องคดีทุกเรื่องแล้ว กฎหมายยังอนุญาตให้พนักงานอัยการถอนฟ้องได้อีกด้วย¹⁴ ซึ่งแสดงว่า หลักดำเนินคดีอาญาของพนักงานอัยการ คือ “หลักดำเนินคดีอาญาตามดุลพินิจ”

ในการใช้ดุลพินิจสั่งคดีของอัยการนั้น หากอัยการเห็นควรสั่งฟ้อง ถือว่าไม่ต้องมีการตรวจสอบดุลพินิจในการสั่งฟ้องดังกล่าวอีก อัยการสามารถฟ้องผู้ต้องหาต่อศาลได้เลย

แต่หากอัยการมีคำสั่ง “ไม่ฟ้อง” กรณีนี้จะต้องมีการตรวจสอบการใช้ดุลพินิจของอัยการอีกครั้งหนึ่ง ถ้าเป็นกรณีในกรุงเทพมหานครให้อัยการส่งสำนวนการสอบสวนพร้อมกับคำสั่งไม่ฟ้องไปยังผู้บัญชาการ หรือรองผู้บัญชาการ หรือผู้ช่วยผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ แต่ถ้าเป็นกรณีในต่างจังหวัด ให้ส่งสำนวนการสอบสวนพร้อมทั้งความเห็นสั่งไม่ฟ้องไปยังผู้ว่าราชการจังหวัด เพื่อพิจารณา ซึ่งหากบุคคลดังกล่าวเห็นชอบด้วยกับคำสั่งไม่ฟ้องคดีของอัยการก็ถือว่า “เด็ดขาด” แต่หากบุคคลดังกล่าวมีความเห็นแย้งกับความเห็นของอัยการ กล่าวคือ มีความเห็นว่าควรสั่งฟ้องผู้ต้องหา กรณีดังกล่าวจะต้องส่งสำนวนไปยังอัยการสูงสุดเพื่อชี้ขาด¹⁵

¹⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 35.

¹⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 145.

นอกจากนี้การดำเนินคดีอาญาในประเทศไทยเราเป็นไปตาม “หลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ” ซึ่งเป็นหลักการดำเนินคดีอาญาที่เกิดขึ้นใหม่ โดยถือว่ารัฐมีหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อย รัฐเป็นผู้เสียหาย และเจ้าพนักงานของรัฐผู้มีอำนาจหน้าที่ดำเนินคดีอาญา คือ พนักงานอัยการ อย่างไรก็ตามอาจกล่าวได้ว่ารัฐไม่ได้ผูกขาดอำนาจในการดำเนินคดีไว้แต่เพียงผู้เดียว โดยมีการผ่อนคลายเป็นให้เอกชนผู้เสียหายฟ้องคดีได้บ้าง สำหรับประเทศไทยเรานั้นผู้เสียหายฟ้องคดีได้อย่างกว้างขวางมาก ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 28 บัญญัติว่า

“มาตรา 28 บุคคลเหล่านี้มีอำนาจฟ้องคดีอาญาต่อศาล

(1) พนักงานอัยการ

(2) ผู้เสียหาย”

แต่ทั้งนี้ก็มีมาตรา 32 ที่บัญญัติว่า

“มาตรา 32 เมื่อพนักงานอัยการและผู้เสียหายเป็นโจทก์ร่วมกัน ถ้าพนักงานอัยการเห็นว่าผู้เสียหายจะทำให้คดีของอัยการเสียหาย โดยกระทำหรือละเว้นกระทำการใดๆ ในกระบวนการพิจารณา พนักงานอัยการมีอำนาจร้องต่อศาลให้สั่งผู้เสียหายกระทำหรือละเว้นกระทำการนั้นๆ ได้”

อันเป็นบทบัญญัติแห่งมาตราที่แสดงชัดถึงการดำเนินคดีอาญาในประเทศไทยว่าเป็นไปตามหลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐแล้ว ยังแสดงถึงบทบาทของรัฐอีกด้วยว่า แม้ตามกฎหมายผู้เสียหายจะดำเนินคดีอาญาได้ด้วย แต่ผู้เสียหายจะทำให้ “คดีของอัยการ” กล่าวคือ “คดีของรัฐ” เสียหายไม่ได้ ซึ่งแสดงว่ารัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพนักงานอัยการยังเป็นผู้รับผิดชอบที่สำคัญในการดำเนินคดีอาญาอยู่นั่นเอง หรือแม้ศาลเองก็จะทำให้คดีของรัฐเสียหายไม่ได้¹⁶

ดังนั้นองค์กรต่างๆ ของรัฐ คือ ผู้พิพากษา อัยการ และตำรวจต่างก็มีหน้าที่ในการอำนวยความสะดวก จึงไม่อาจเป็นคู่ความกับประชาชนของรัฐได้ เพราะผู้อยู่ตรงข้ามกับเอกชนเป็นตำรวจ ไม่ใช่องค์กรของรัฐ อัยการและตำรวจจึงต้องมีความเป็นภาวะวิสัย กล่าวคือ มีหน้าที่ต้องค้นหาความจริง โดยไม่ผูกมัดกับคำร้องขอของผู้ใด ส่วนศาลก็ต้องมีความกระตือรือร้นในการค้นหาความจริง โดยเป็นผู้ถามคำถามและค้นหาความจริงจนกระทั่งพอใจ ไม่ผูกมัดกับแบบหรือคำร้องของผู้ใด ซึ่งการค้นหาความจริงลักษณะนี้เรียกว่า “หลักการค้นหาความจริงในเนื้อหา”

¹⁶ คณิต ณ นคร, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2549), น. 62.

2.4.3 โครงสร้างของการดำเนินคดีอาญา¹⁷

โดยทั่วไปการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐในประเทศไทยมีโครงสร้างเป็น 4 ขั้นตอน คือ

- (1) การดำเนินคดีอาญาขั้นก่อนการฟ้อง
- (2) การดำเนินคดีอาญาขั้นการประทับฟ้อง
- (3) การดำเนินคดีอาญาขั้นการพิจารณา และ
- (4) การดำเนินคดีอาญาขั้นการบังคับคดี

2.4.3.1 การดำเนินคดีอาญาขั้นก่อนฟ้อง

“การดำเนินคดีอาญาขั้นก่อนฟ้อง” คือ การดำเนินการทั้งปวงของเจ้าพนักงานก่อนการยื่นฟ้อง อันได้แก่ การสอบสวนของพนักงานสอบสวนและการดำเนินการของพนักงานอัยการก่อนการยื่นฟ้อง กระบวนการดำเนินคดีอาญาในขั้นตอนนี้เป็นกระบวนการเดียวกัน แม้ว่าเจ้าพนักงานผู้ทำหน้าที่จะมีหลายฝ่ายก็ตาม

2.4.3.2 การดำเนินคดีอาญาขั้นการประทับฟ้อง

เมื่อมีการยื่นฟ้องคดีอาญาต่อศาลแล้ว ต้องมีการดำเนินคดีอีกขั้นตอนหนึ่ง คือ “การดำเนินคดีอาญาขั้นการประทับฟ้อง” กล่าวคือ ศาลจะต้องพิจารณาในเบื้องต้นว่าจะสมควรประทับฟ้องนั้นไว้พิจารณาต่อไปหรือไม่ ในขั้นตอนนี้ศาลจะพิจารณาเพียงมูลคดีเท่านั้น ซึ่งโดยปกติในคดีที่พนักงานอัยการยื่นฟ้อง ศาลอาจจะเห็นว่าคดีมีมูลแล้วและสั่งประทับฟ้องไปเลยได้ แต่ในคดีที่ผู้เสียหายฟ้องนั้น ศาลจะต้องทำการไต่สวนมูลฟ้องก่อนเสมอจึงจะสั่งประทับฟ้องนั้นได้¹⁸ เพราะกระบวนการไต่สวนมูลฟ้องในคดีที่ผู้เสียหายฟ้องเป็นกระบวนการบังคับตามกฎหมายหากไม่กระทำย่อมทำให้การประทับฟ้องนั้นเสียไป ดังที่ศาลฎีกาได้เคยกล่าวไว้ว่า

¹⁷ คณิต ณ นคร , เพิ่งอ้าง , น. 416-418.

¹⁸ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 162 บัญญัติว่า

ถ้าฟ้องถูกต้องตามกฎหมายแล้ว ให้ศาลจัดการส่งต่อไปนี้

(1) ในคดีราษฎรเป็นโจทก์ ให้ไต่สวนมูลฟ้อง แต่ถ้าคดีนั้นพนักงานอัยการได้ฟ้องจำเลยโดยข้อหาอย่างเดียวกันด้วยแล้วให้จัดการตามอนุมาตรา (2)

(2) ในคดีพนักงานอัยการเป็นโจทก์ ไม่จำเป็นต้องไต่สวนมูลฟ้อง แต่ถ้าเห็นสมควรจะสั่งให้ไต่สวนมูลฟ้องก่อนก็ได้

ในกรณีที่มีการไต่สวนมูลฟ้องดังกล่าวแล้ว ถ้าจำเลยให้การรับสารภาพให้ศาลประทับฟ้องไว้พิจารณา

“บทบัญญัติเกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้องเป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน”

กล่าวคือ เป็นกระบวนการที่เป็นเงื่อนไขบังคับให้ต้องกระทำก่อน (prerequisite)

และศาลฎีกาได้เคยวินิจฉัยไว้อีกว่า

“คดีอาญาที่ราษฎรเป็นโจทก์แล้วศาลชั้นต้นสั่งประทับฟ้องโดยไม่ไต่สวนมูลฟ้องเสียก่อนนั้น ไม่ใช่การกระทำของโจทก์ จึงปราศจากข้ออ้างที่จะยกฟ้องโจทก์ และการที่จำเลยไม่ให้การรับสารภาพ ไม่ค้ำน จะเท่ากับรับว่าคดีโจทก์มีมูล ก็ไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้ จึงให้ศาลชั้นต้นดำเนินการไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาพิพากษาต่อไป”

คำกล่าวของศาลฎีกาดังกล่าวนั้นนอกเหนือสิ่งอื่นใดยังแสดงให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ของศาลตามหลักการตรวจสอบอีกด้วย ซึ่งจะเห็นได้ว่าแม้ในชั้นไต่สวนมูลฟ้องศาลก็มีหน้าที่ต้องตรวจสอบ

กฎหมายบัญญัติให้ศาลต้องไต่สวนมูลฟ้องกรณีราษฎรเป็นโจทก์ก่อนทุกคดีนั้น มาจากความไม่เชื่อใจว่าคดีที่ราษฎรนำมาฟ้องนั้นมีมูล ดังนั้นจึงต้องไต่สวนมูลฟ้องก่อน เพื่อเป็นการปกป้องผู้ถูกกล่าวหาไม่ให้เกิดความเดือดร้อน เนื่องจากยังไม่ได้มีการตรวจสอบและกลั่นกรองจากองค์กรของรัฐ อาจทำให้มีการแก่งแย่งฟ้องคดีต่อกัน และจะยังความเดือดร้อนมาให้แก่ประชาชนโดยไม่มีเหตุอันควร อีกทั้งหากศาลรับคดีที่ไม่มีมูลไว้พิจารณา ท้ายที่สุดศาลก็ต้องพิพากษายกฟ้อง ซึ่งก่อให้เกิดภาระแก่ศาลเป็นอย่างมาก

การไต่สวนมูลฟ้องกรณีราษฎรเป็นโจทก์นั้น ระหว่างการไต่สวนมูลฟ้อง จำเลยไม่จำเป็นต้องมาศาล โดยศาลสามารถไต่สวนมูลฟ้องลับหลังจำเลยได้ อีกทั้งจำเลยไม่ต้องนำเสนอพยานหรือนำพยานเข้าสู้ แต่จำเลยมีสิทธิคัดค้านพยานโจทก์ เพื่อทำลายความน่าเชื่อถือของพยานโจทก์ และห้ามศาลถามคำให้การจำเลย เนื่องจากศาลยังไม่ได้ประทับฟ้อง จำเลยยังไม่มีฐานะเป็นจำเลย แต่ทั้งนี้จำเลยมีสิทธิแต่งตั้งทนายความเพื่อซักค้านพยานโจทก์ได้

ดังนั้น ในกรณีที่ราษฎรเป็นโจทก์หากศาลชั้นต้นสั่งประทับฟ้องโดยไม่ไต่สวนมูลฟ้องเสียก่อนถือว่าไม่ถูกต้อง อีกทั้งแม้ว่าจำเลยจะไม่ให้การใดๆ ในชั้นไต่สวนมูลฟ้องก็ไม่ใช่ว่าการที่จำเลยไม่คัดค้านจะถือว่าคดีมีมูล ซึ่งเป็นหน้าที่ของโจทก์ที่จะต้องสืบให้ศาลเห็นว่าคดีมีมูล เพราะการไต่สวนมูลฟ้องกรณีราษฎรเป็นโจทก์นั้นศาลฎีกาถือว่าเป็นเรื่องระหว่างโจทก์กับศาลเท่านั้นไม่เกี่ยวกับจำเลยแต่อย่างใด

2.4.3.3 การดำเนินคดีอาญาชั้นการพิจารณา

“การดำเนินคดีอาญาชั้นการพิจารณา” คือ กระบวนการของการดำเนินคดีอาญาในศาล หลังจากศาลสั่งประทับฟ้องแล้ว การพิจารณาคดีเป็นขั้นตอนดำเนินคดีอาญาที่มีเป้าหมายเพื่อวินิจฉัยเกี่ยวกับการกระทำและโทษของจำเลย กล่าวคือ วินิจฉัยว่าจำเลยได้กระทำตามที่ถูกกล่าวหาในฟ้องนั้นหรือไม่ ในกรณีที่ศาลเห็นว่าจำเลยได้กระทำความผิดจริง ศาลก็จะพิพากษาลงโทษจำเลยและศาลอาจกำหนดใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัย หรือมาตรการบังคับทางอาญาอื่นด้วยแล้วแต่กรณี ซึ่งการพิจารณาคดีอาจกระทำเฉพาะในศาลชั้นต้นเพียงศาลเดียว หรืออาจจะกระทำในศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาก็ได้

2.4.3.4 การดำเนินคดีอาญาชั้นการบังคับคดี

“การดำเนินคดีอาญาชั้นการบังคับคดี” คือ การบังคับตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดของศาล การบังคับคดีอาญาเป็นขั้นตอนของการดำเนินคดีเมื่อคดีถึงที่สุดแล้ว ในการบังคับคดีอาญาโดยทั่วไปกระทำโดยออกหมายบังคับคดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือการออกหมายจำคุก

“การบังคับคดีอาญา” เป็นเรื่องของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งแตกต่างกับ “การบังคับโทษอาญา” กล่าวคือ การบังคับโทษอาญาเป็นเรื่องของกฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษหรือกฎหมายราชทัณฑ์

สำหรับการดำเนินคดีอาญาในประเทศไทยนั้น ในชั้นการพิจารณาเมื่อคดีอยู่ระหว่างการพิจารณาของศาลแล้ว ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญากฎหมายอนุญาตให้ยุติคดีได้ด้วยการถอนฟ้อง ซึ่งแนวความคิด หลักเกณฑ์ และผลของการถอนฟ้องนั้นเป็นอย่างไรจะได้ศึกษากันในบทต่อไป